

A magyarországi óvóképzés a felsőfokúvá válásig

Dolgozatom a felsőfokú hazai óvóképzés előtörténetének rövid áttekintését nyújtja. Felvázolja azt a fejlődési folyamatot, mely az első magyarországi óvóképző intézet (Tolna, 1837) alapításával vette kezdetét, és 1959 őszén a három felsőfokú képzőintézmény megnyitásával zárult le. Bemutatja és tömören jellemzi a bejárt út főbb szakaszait, külön hangsúlyt fektetve azon tendenciákra és tervekre, amelyek már 1959-et megelőzően is a hazai óvóképzés felsőfokú jellegére irányultak.

Több mint 50 éve, 1959 szeptemberében Kecskeméten, Szarvason és Sopronban nyitották meg kapuikat hazánk első, immáron felsőfokú intézményként működő óvónőképző intézetei. A felsőfokú képzőintézmények nem Pallasz Athéné módjára hirtelen, minden előzmény nélkül jöttek létre, hiszen a magyarországi óvóképzés ekkor már több mint százhusz éves múltra tekintett vissza, és a hosszú „előtörténet” során többször tettek erőfeszítéseket a képzés szintjének felsőfokra emelésére. Írásom szűkre szabott keretei közt arra vállalkozom, hogy vázlatosan áttekintsem a hazai felsőfokú óvóképzés előtörténetének főbb szakaszait, és hogy rámutassak azokra a tendenciákra, törekvésekre, melyek már 1959 előtt is a felsőfokú szint megvalósulását célozták.

1. A tanfolyamjellegű képzés (1837–1891)

Magyarország első óvóképző tanintézetét 1837-ben létesítette Tolnán A kisdéd-óvó Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület. Az intézmény működésének anyagi alapjait az egyesület elnöke, gr. Festetics Leó teremtette meg, aki iskolaépület céljából felajánlotta tolnai házát, és az igazgató fizetésére 4000 forintot adományozott (Kurucz, 2002). A régebbi hazai óvóképzés-történeti alapművek Európa kronológiai értelemben első ilyen jellegű tanintézeteként írtak a tolnai képzőről (Draskovits, 1940). Az újabb kutatások és a nyomokban megjelent szakirodalmak elvitatták ugyan az európai elsőség tényét (Vág, 1988; Kurucz, i.m.), továbbra is rendkívül nagy jelentőségűnek tekinthető azonban az intézmény létrehozása a hazai óvodaügy szempontjából. A hazai óvodák nevelői korábban csak önképzés útján vagy mintaintézetek látogatása során sajátíthatták el a

szükséges szakismereteket, most lehetőség nyílt a magasabb szintű, iskolászerű képzésekre óvóképző tanfolyam formájában (Vág, 1989).

1.1 Tanfolyam felsőfokon (1837–1848)?

Az egyesületi képző csak pár évig működött Tolnán, 1843 őszén már Pesten nyitotta meg kapuit. A tanulmányi időt eredetileg két évre tervezték. A képzés valójában egyéves időtartammal indult, a beiratkozottak nagy része számára azonban még ez a rövidebb képzési program is túl hosszúnak bizonyult. A többség a képzőintézmény fennállásának első évtizedeiben csak néhány hetet illetve hónapot tartózkodott a tanintézetben. Egy részük gyors ütemben végezte tanulmányait, és rövidebb idő alatt megszerezte oklevelét, mások az oklevél megszerzése nélkül hagyták el az intézményt. A tanintézmény fennállásának első harminc évét vizsgálva (1837–1867) alig haladja meg a 20%-ot azok aránya, akik az egyéves képzési időt kitöltötték (Vág, 1989). További jellegzetessége az akkoriban itt folyó képzésnek, hogy az egyes óvójelöltek a tanév más és más időpontjaiban kezdték meg és fejezték be tanulmányaikat, tehát egyéni program szerint teljesítették kötelezettségeiket. Egyénre szabott feladatokban, odafigyelésben részesültek a mindenkorai igazgatók részéről (akik egyébként az első évtizedekben a képző egyedüli állandó munkatársai voltak). A növendékek személyre szabott képzését azok viszonylag alacsony száma is lehetővé tette: 1837–1850 között mindössze 148 fő iratkozott be az intézménybe (Végh, 1935). A képzést erős gyakorlatorientáltság jellemezte: az igazgatók csak reggel 6 és 8 óra között adták elő az elméleti ismereteket, a napok további részében az intézményhez tartozó „példányóvodában” folyt a gyakorlati felkészítés.

A fent említett kezdetleges viszonyok (tanfolyami jelleg, rövid tanulmányi idő, egyszemélyes „tantestület” stb.) ellenére bizonyos tekintetekben, az óvóképző intézet fennállásának első évtizedeiben az itt folyó képzés a felsőfokú szint felé mutatott. A beiratkozás feltételül nem határoztak meg minimális iskolai végzettségi szintet. Azzal azonban, hogy a felvétel alsó korhatárát a betöltött 21. életévben határozták meg, kifejezésre juttatták, hogy a gimnáziumi végzettséget tartják kívánatosnak. Az 1830-as és 1840-es években a képző növendékei többnyire magasabb iskolai végzettséggel rendelkeztek, tehát gimnáziumot, tanítóképzőt végeztek, vagy filozófiai tanfolyam, teológiai, jogi és orvosi fakultások, egyéb felsőoktatási intézmények elvégzése után iratkoztak be (Kurucz, 2002; Vág, 1989). A középiskolai végzettség kívánalma, az egyetemi és óvóképző intézeti tanulmányok párhuzamos végzésének gondolata jelenik meg a képző első igazgatójának, Wargha Istvánnak abban az érvelésében is, melyben az intézmény Pestre helyezésének előnyös voltát taglalja. Szerinte a Pesten működő intézet képzésében sok ifjú venne részt, ha az órák nem ütköznének az egyetemi előadásokkal (Wargha, 1843).

1844-től 1861-ig Ney Ferenc igazgatta a képzőintézményt. Hivatalba lépését követően új szabályzatot dolgozott ki. Abban kifejtett véleménye szerint a kisedd-
 óvás sikeres műveléséhez sokoldalúbb ismeretek szükségesek, mint a tanításhoz.
 A szabályzat a rendes tanulmányok idejét továbbra is egy évben határozta meg, és
 kívánatosnak tartotta, hogy a növendékek a tanfolyamot megelőzőleg legalább (!)
 gimnáziumot végezzenek (Morlin, 1996). Azon növendékeknek, akik oklevelet
 kívántak szerezni, a tanulmányaik végén záróvizsgát kellett tenniük. A felsőfo-
 kú jelleg, illetve a magas színvonal a záróvizsgák rendkívül szigorú voltában is
 megnyilvánult. Morlin Emilnél, a magyarországi kiseddóvás és kiseddóvóképzés
 egyik első krónikásánál olvashatunk arról, „...*hogy 1847-ben előfordult, miképp
 bölcsészetet és jogot végzett egyének nem bírták azt letenni*” (i. m. 25).

1.2 Hanyatlás, konszolidáció (1848–1891)

Az óvóképzés reformkori magas színvonalát szabadságharc után a megválto-
 zott társadalmi és politikai viszonyok közepette nem sikerült fenntartani (Varga,
 1977). A képzés tartalma és módszerei, a képesítő vizsgák követelményei vál-
 tozatlanok maradtak ugyan, mégis színvonalasítás következett be. A kiseddóvói
 pálya vonzerejének csökkenésével párhuzamosan romlott a beiratkozók előkép-
 zettsége. Egyre csökkent a közép- vagy felsőbb iskolát végzett jelentkezők, és
 nőtt a csak elemi iskolát végzett beiratkozók száma. Rapos József igazgató 1865-
 ben a felvételt már csak a jó írás-, olvasás- és a számolni tudástól teszi függővé
 (Morlin, 1896). E tendencia miatt egyre sürgetőbbé vált a képzés időtartamának
 két évre emelése. A tanulmányi idő meghosszabbításának igényét egyébként elő-
 szőr Ney Ferenc vetette fel még 1848 tavaszán, az első egyetemes tanítógyűlésen.
 1858-ban vették fel az első nőhallgatókat, majd a képző, illetve az óvói pálya
 rohamosan és véglegesen elnöiesedett (i. m. 35).

A kiegyezést követően elhárultak az óvodaügy és az óvóképzés fejlődését gát-
 ló akadályok. Eötvös Józsefnek az óvodaügy és az óvóképzés törvényi szabály-
 zására vonatkozó törekvései nem váltak ugyan valóra, mégis növekedni kezdett
 az óvodák száma, élénkült az egyesületi élet, Fröbel pedagógiája nálunk is egy-
 re népszerűbb lett, és jelentős változások történtek az óvóképzés terén is. Meg-
 szűnt a Terjesztő Egyesület képzőjének monopolhelyzete (Vág, 1989). 1873-ban
 a Magyarországi Központi Fröbel Nőegylet szintén a fővárosban létesített egy
 gyermekkertésznő-képző intézetet, mely a dualizmus korának első felében erős
 konkurenciája volt a régi képzőnek. 1873 és 1875 között Kolozsváron, Kassán és
 Sopronban is indítottak fröbeli szellemiségű gyermekkertésznő-képző tanfolya-
 mokot, amelyek azonban nem voltak hosszú életűek. 1887-ben Kalocsán katoli-
 kus képző kezdte meg működését, ezzel kezdetét vette az egyházi szerepvállalás
 az óvóképző intézetek létesítésében, fenntartásában. A Terjesztő Egyesület meg-
 szűnését követően annak képzőjét az Országos Kiseddóvó Egyesület vette át. To-
 vábbra is az ország meghatározó képzőintézménye volt. A képzés az 1874/1875.

tanévtől két évfolyamossá vált, és ekkor már kizárólag hölgyek jelentkeztek. A felvétel feltétele a betöltött 16. év, az egészség, a jó zenei hallás és énekhang volt. Az intézetnek az 1870-es évek közepétől már volt tantestülete, amely az igazgatóból, két „rendes” és három óraadó tanárból állt (*Draskovits*, 1940).

2. A középfokú szakképzés (1891–1959)

Az 1891-ben elfogadott kisdedovási törvény az óvóképzés terén is mérföldkönek tekinthető. Az óvóképzés fejlődéstörténetének ekkor kezdődő és a felsőfokúvá válásig tartó szakaszát – Vág Ottótól kölcsönözve a kifejezést – a „középfokú szakképzés” időszakának nevezzük (*Vág*, 1989: 26). Az 1891. évi XV. törvény-cikk a 6. fejezetében részletesen szabályozta az óvóképzés új rendjét. Jelentősége mindenekelőtt abban áll, hogy egységesítette az egyes intézményekben folyó képzés tartalmát és a felvételi követelményeket. A felvételhez a lányok esetében betöltött 14., a fiúknál 16. életévet, és minimális iskolai előképzettségként közép- vagy polgári, illetve felsőbb leányiskolák negyedik, vagy a felső népiskolák második osztályának elvégzését határozta meg. Az eddigi gyakorlatot megerősítve a képzés időtartamát két évben szabta meg.

A törvény az állam, a községek, a hitfelekezetek és a jogi, illetve magánszemélyek számára is biztosította a képzőintézetek állításának lehetőségét. Nyomában sorra nyíltak az új tanintézetek, melyek száma 1895-re elérte a tizenkettőt. Az 1870-es évek első feléhez hasonlóan most is túlzottan bizonyult a képzőintézetek számszerű gyarapodása. Az óvodák és az óvónői álláshelyek száma lassabban növekedett, a képzők egy része megszűnt vagy tanítónőképzővé alakult át.

2.1. Reformtervek a századelőn, részleges megvalósulás 1926-ban

A kisdedovási törvény az addig kialakult gyakorlatot szentesítve a tanulmányi időt két évben határozta meg, így nem eredményezett lényeges minőségi javulást. A századfordulót követően egyre több szakember vélte úgy, hogy a kétéves tanulmányi idő túl rövid, nem elégséges az alapos felkészüléshez. Előbb gyakorló óvónők cikkek sorozatában követelték a képzési idő felemelését (*Vág*, 1989), majd 1912-ben a Kisdednevelők Országos Egyesülete is a közvélemény elé tárta reformelképzeléseit (*Varga*, 1980). A képzés időtartamát négy évre kívánták bővíteni, és erősíteni akarták a képzés szakiskolai, gyakorlati jellegét. Óvodai gyakorlatot minden évfolyamon terveztek.

Előbb a politikai akarat hiányzott a tervek realizálásához, majd az I. világháború késleltette a reformokat. Végül – mint az oktatásügy oly sok más területén – itt is Klebelsberg miniszteri működése alatt következett be az áttörés. 1926-ban az óvóképzést rendeletileg négyéves középfokú képzéssé alakították át. A képzés ezután egy hároméves elméleti és egy egyéves gyakorlati szakaszra tagolódott. Több új tantárgy oktatását is bevezették (lélektan, neveléstan, a kisdednevelés

története és szervezete, kémia, fizika, háztartástan), így az oktató általános és pedagógiai műveltség köre jelentősen kibővült, megnőtt azonban a gyakorlatra fordított idő is. Az első évben már hospitáltak, a második évben heti 3, a harmadik évben heti 6 órát töltöttek a jelöltek a mintaóvodában. Az egész negyedik év lényegében a gyakorlati kiképzésre szolgált (az azzal szoros kapcsolatban álló ének-, hegedű-, rajz- és vallásoktatás mellett). A területi veszteségek következményeképp hazánkban a két háború közötti időszakban a két fővárosi képző mellett csak Hódmezővásárhelyen, Kalocsán és Sopronban folyt óvónőképzés (Varga, 1977).

2.2. Tervek a főiskolai szintű óvóképzés bevezetésére

Az 1926. évi reform jelentős előrelépés volt, mégsem váltotta be maradéktalanul a hozzá fűzött reményeket. A tanítóképzés tanulmányi idejét még az óvóképzés átalakítását megelőzően (1923) ötévesre emelték. Így az 1926-os reform nem orvosolta az óvónők régi sérelmét, nem lett a képzési idő a tanítókkal egyenlő, nem lett a végzett óvónők fizetése, társadalmi presztízse a tanítónőkével azonos. Ráadásul az 1920-as években szakmai körökben megfogalmazódott a főiskolai szintű tanítóképzés kívánalma. A szakmai körök követelése végül találkozott a politikai akarattal: az 1938. évi XIII. és XVI. törvénycikkek a tanítóképzés érettségire épülő, kétéves, felsőfokú jellegű átalakítását irányozták elő (az átalakulást a II. világháború húzta keresztül).

Nem különösebben meglepő, hogy az óvóképzés ügyéért elkötelezett szakemberek körében is megfogalmazódott a felsőfokú képzés szükségességének gondolata. 1936-ban a budapesti állami óvónőképző tanári kara a vallás- és közoktatási minisztertől, svájci mintára hivatkozva a képző főiskolává alakítását kérte (*Az óvónők és tanítók akadémiai képzésének tervezete, 1957*). Ilyen előzmények után kissé különös, hogy Draskovits Pál, ugyanezen főiskola tanára egy négy évvel később megjelent művében határozottan elítélte az akadémiai-főiskolai jellegű óvóképzés tervét: „*Mi szükségesnek és egyedüli jónak a négyéves képzést találjuk.... De teljesen felesleges is az óvónőképzőt akadémiai fokra emelni*” (Draskovits, 1940: 128). A budapesti állami képző nyugalmazott igazgatója, Végh József 1944 júliusában a Kisdednevelés hasábjain az ötéves óvóképzés mellett érvelve szintén az akadémiai szintű képzés ellenében foglalt állást (Végh, 1944). 1948-ban viszont a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete ismét felvetette a főiskolai szintű óvóképzés tervét (*Az óvónők és tanítók akadémiai képzésének tervezete, 1957*).

2.3. Az államosítástól a felsőfokú képzők megnyitásáig

1948 nyarán az addig egyházi kézben lévő óvónőképző intézetek is állami tulajdonba kerültek. Az óvodaügyért felelős állami vezetők a legsürgetőbb feladatnak az óvónőhiány felszámolását tartották. Nagyszámú óvónő gyors képesítése érde-

kében óvónőképző „gyorstalpalókat” (rövid tanfolyamok, dolgozók esti óvónőképzői) szerveztek (Hermann, 1965).

Az óvónőihiány enyhítése érdekében kifejlesztett „igyekezet” kihatott a hagyományos óvónőképző intézetekre is. 1949 nyarán előbb óvónőképző tagozattal működő pedagógiai gimnáziumokká szervezték át őket, majd az 1950/51. tanévben a minisztérium ezen intézményeket szakiskolai jellegű óvónőképző intézetté szervezte át hároméves tanulmányi idővel. Hermann Alice az alábbi szavakkal „méltatja” az óvónőképzés visszafejlesztését: „*Eléggé problematikus szakasza ez a felszabadulás utáni óvónőképzésnek: a képzőkből 17 éves félművelt, szakmailag gyengén képzett óvónők kerültek ki*” (Hermann, 1965: 410).

1953-tól nagymértékben növekedett az óvodák, a képesített óvónők és az óvodába járó gyermekek abszolút száma és aránya. A látványos fejlődéssel éles ellentétben állt az óvóképzés alacsony színvonala. A végzett óvónők nem tudtak megfelelni a szakmai és társadalmi igényeknek, változásra volt szükség a képzés terén. Az Oktatási Minisztérium 1956-ban kezdte meg a középiskolai érettségire épülő tanító- és óvónőképzés tervezetének kidolgozását. Szakértői bizottságot vontak be a munkába, az akadémiai képzés tervét a közvélemény elé tárták. A szakmai előkészítésben soproni – jóllehet nem óvónőképző intézeti – pedagógusok is aktív részt vállaltak (Szabados, 1961). Kelényi Ferenc soproni tanulmányi felügyelő és Major László általános iskolai tanár (később mindketten a felsőfokú képző oktatói) 1956. augusztus 7-én (az országban elsőként) részletes tervezetet küldtek be az Oktatási Minisztérium Tanítóképzős Osztályának a „nevelőképző akadémiák” megszervezésére vonatkozóan, kitérve még a tantervre és az órarendre is. Széles körű társadalmi vitát követően végül 1958. szeptember 6-án hirdették ki az 1958. évi 26. számú törvényerejű rendeletet a felsőfokú a tanító- és óvónőképzésről.

IRODALOM

- Az óvónők és tanítók akadémiai képzésének tervezete. (1957): *Köznevelés* 1957/13. 2. szám 41–48.
- Draskovits Pál (1940): *A magyar kisednevelés és kisedóvónőképzés története és jelen állapota.*
- Hermann Alice (1965): Az óvoda és az óvónőképzés. In: Simon Gyula (szerk.): *Nevelésügyünk húsz éve 1945–1964. Tanulmányok a magyar népi demokrácia neveléstörténetéből.* Tankönyvkiadó, Budapest. 365–418.
- Kurucz Rózsa (2002): *Az első magyar óvóképző 1837–1843.* Babits Kiadó, Szekszárd.
- Morlin Emil (1896): *A magyar kisedóvás múltja és jelene.* Lampel Róbert, Budapest.
- Szabados László (1961): A felsőfokú óvónőképzés Sopronban. *Soproni Szemle* 1961/2. szám. 152–160.
- Varga Gábor (1977): A magyar óvodai pedagógusképzés történeti előzményei. *Pedagógusképzés* 1977/1. szám 119–128.

- Varga Gábor (1980): A magyar óvodai pedagógusképzés történetéhez /1912–1944/. *Pedagógusképzés* 1980/1. szám 100–104.
- Vág Ottó (1988): Az óvodanevelő-képzés fejlődése Magyarországon (1828–1891). *Óvodai Nevelés* 1988/2. szám 44–46.
- Vág Ottó (1989): Az óvodapedagógiai képzés különböző szintjei a magyar neveléstörténetben. In: Szekerczés Pál (szerk.): *Óvóképző és tanítóképző főiskolák tudományos közleményei XXII. Kötet*. Debrecen. 21–30.
- Végh József (1935): A magyar kisdedónőképzés múltja és jelene. *Kisdednevelés* 1935 10–17., 56–67., 105–114., 147–155.
- Végh József (1944): A magyar kisdedóvásügy megoldandó problémái. *Kisdednevelés* 1944/7. szám 170–174.
- Wargha István (1843): *Terv a kisdedóvó intézetek terjesztése iránt a két magyar hazában*. Heckenast, Budapest.